

KODÁCSY-SIMON ESZTER

TÁLENTUM – A MEGVALÓSULT TEHETSÉG

A tehetség felé a tehetetlenségtől indulva, ellentétesen is közelíthetünk: minden test megtartja nyugalmi állapotát mindaddig, amíg mozgásállapotának megváltoztatására nem késztetik, motiválják. A tehetség ennek a változásnak a bennünk rejlő lehetősége, potenciálja, ígérete, a táalentum pedig már a megvalósulása, a lehetőség „beváltása”. A tehetség és táalentum ilyen értelmű megkülönböztetését Czeizel Endre javasolta 1997-ben, „lényegében Gagné „Megkülönböztető Modelljének” (1991) megfelelően”¹, de már a 20. század első harmadában is több pedagógus² „táalentum/talentum/talentom” szóhasználatot írt a tehetséges gyermekekről. A tehetség a legtöbb más nyelven is a görög *τάλαντα* kifejezéshez kapcsolódik: talent (angol), das Talent (német), talent (francia), talento (olasz), vagy például талант (orosz). Részben ebből a szóhasználatból következik, hogy amikor a tehetségnek a bibliai előfordulását keressük, leggyakrabban a talentumok példázatához (Mt 25,14-30) nyúlunk.

A Máté evangéliumában olvasható példázat *talentum* kifejezése azonban nem arra a tehetségre utal, amit ma értünk ez alatt a szó alatt. A szó alakja ugyanaz, de a tartalma más. A talentum eredeti jelentése szerint egy súlymérték volt.³ Az Újszövetség korában egy talentum mai mértékegységgel kifejezve körülbelül 59 kg-nyi súlyt jelentett. A talentum mértéke szerint számolták le az aranyat vagy ezüstöt, amely fizetőeszközként szolgált. Egy talentum a Jézus korában már forgalomban lévő pénzzel kifejezve körülbelül 3600 sekelt, vagyis 14 400 drahmát ért. Mivel egy dragma egy napszamos egy napi munkabére volt, ezért egy talentum óriási összeget jelentett egy szolga számára: egy talentumért egy napszamosnak körülbelül 40 évet kellett dolgoznia, vagyis egy egész élet munkabérét jelentette.⁴

A talentumok példázatában tehát az egyik szolgára a vagyonának körülbelül 200 évnyi, a másokra 80 évnyi, a harmadikra 40 évnyi munkabérnek megfelelő részét bízta a gazda. A példázatban a talentum több ok miatt sem jelentheti a tehetséget: egyrészt a szó súlymértéket jelent, mellyel a gazda a saját szétosztott vagyonát méri; másrészt a talentumok a gazdáéi, aki a saját tehetségét nem oszthatja szét mások között, tehetséget

1 Gyarmathy, 91.o.

2 Például Révész Géza 1918-ban, Nagy László 1930-ban. (Gyarmathy, 91-93.o.)

3 A görög *τάλαντα* kifejezés eredeti jelentése vitatott, de minden esetben a mérlegelés mozzanatához kapcsolódik. Vagy a ringat, rezget, megmér, kimér, megfontol szavakkal lehet leírni a jelentését, mint a mérlegelésre jellemző mozdulatok; vagy a cipel, súlyt visz igékhez köthető, mint ahogyan a mérleg serpenyője is hordozza a súlyt. A mérleg értelemmel függhetett össze a talentum egyik jól ismert jelentése is: a súly, ami a mérlegre kerül. (Archer, 847-852.o.)

4 Nagy, 198-200.o. Összehasonlításképpen: Dárius király vagyonát 20 ezer talentumra becsülik, Athén városét 9000-re, a dúsgazdag Salamon király évi jövedelme pedig 666 talentum volt. (Archer, 847-852.o.)

mástól kölcsönkapni nem lehet, ahogyan más tehetségének általam történő megkétszerezéséről sincs értelme beszélni.

A példázatban sokkal érdekesebb, s a tehetség szempontjából relevánsabb a „kinek-kinek képessége szerint” mondatrész. Míg a Lukács evangéliumában szereplő párhuzamos példázatban („A minák” Lk 19,12-27) a szolgák egyenlő összeget kapnak, és nincs szó „képesség szerinti” elosztásról, addig Máté evangéliuma határozottan különbséget tesz a három szolga saját képességei között, melyekhez igazítja a talentumok elosztását. A szétosztott vagyon pedig hatalmas lehetőséget jelent az egyéni képességek megélésére, megvalósítására. A talentum szerepe a példázatban sokkal inkább arra a lehetőségre utal, amely egy ember életében legfeljebb egyszer fordul elő. Képesség és tehetség, mint egyéni adottság így válhat a magyar hétköznapi szóhasználat értelmében vett talentummá, vagyis megvalósult tehetséggé: ha mellérendelődnek azok a lehetőségek, amelyekre szükség van a kapott képesség és a hozott tehetség megéléséhez, valóra váltásához.

KÉPESSÉG ÉS LEHETŐSÉG

De mi az a képesség, amire hivatkozik a gazda, s mi az a lehetőség, amelyet ad nekik? A képességet a görög eredeti szövegben a *dynamis* szó fejezi ki, melyet Károli még erőnek fordít. A *dynamis* szó az antik görögöknél a természet erejét jelentette: a tűz meleget adó erejét, vagy a szél erejét a hideg levegő meghozatalára. A Septuaginta-ban Isten erejét jelenti, amely a háttérben mindig jelen van, szükség esetén pedig aktívan megmutatkozik – a kivonulásban, a más népekkel folytatott harcokban, és fogságból való szabadításban, de legelőször a teremtésben (pl. Jer 27,5). Ezzel a kifejezéssel jelöli az Ószövetség görög fordítása az emberek harci erejét, küzdésre való képességét is. Ehhez hasonlóan, az Újszövetségben Istennek azt az erejét jelöli a szó, amely véghezviszi az üdvösséget, s amely Jézust is képesség teszi a betegek gyógyítására, démonokat kiűzésére, csodák tételére, a tanításra, és a megváltás munkájának véghez vitelére. Az isteni erőt ezekben a megnyilvánulásokban azonban csak hit által lehet felismerni.

A példázatban a gazda is a szolgák ilyen értelmű erejére hivatkozik, erre a belülről fakadó, robbanásszerű erőre, amely mint a belülről robbanó dinamit, mozgatja az embert. Ezzel a belsőből spontán megjelenő erővel, képességgel lehet elérni a kitűzött célt, lehet teljesíteni egy feladatot – akár fizikai, akár lelki, akár szellemi kihívást. Ez az erő mozgatja az első szolgát, aki „azonnal elindult” (Mt 25,16) és vállalkozásba fogott.

A példázatban a gazda ehhez a belső (robbanó)erőhöz mérten, ehhez a belső, egyéni képességhez igazítva adja meg a szolgáinak a lehetőséget, mellyel kapcsolatban szintén fontos szempontokra hívja fel a figyelmünket. Egyrészt a lehetőség nem véletlenszerűség, melyek vagy jönnek vagy nem, melyekkel vagy élünk vagy nem. A lehetőség nem egyik eshetőségből a másikba való csöppenés. A lehetőségre nagyon tudatosan lehet készülni. Az, hogy hogyan él a szolga a lehetőséggel, attól függ, hogy

hogyan tekint a gazdára, s milyen kapcsolatban látja magát a gazdával. A példázat szerint a lehetőségnek köze van a gazda jelenlétéhez az életünkben: nem mindegy, hogy tőle kapott lehetőségként tekintünk-e valamire, vagy csak az életünk egyik véletlenszerű eseményének látjuk azt, esetleg a félelmetes és számonkérő Istentől kapott feladatként látjuk tornyosulni magunk előtt az egyetlen talentumnyi lehetőséget is.

Másrészt a lehetőségek az egész közösség javára adatnak. Ezt onnan tudhatjuk, hogy ha egyik ember nem él vele, akkor azzal a lehetőséggel élhet a másik. Nem személyre szabott, egyéni lehetőségek vannak, hanem valami, ami eredetileg a gazdáé, de szétszotva bárkié lehet, bárki megvalósíthatja. S ha az egyik nem él vele, akkor a kihagyott lehetőséget megkaphatja a másik. A világ így működik: a megvalósításra váró lehetőségekkel előbb-utóbb élni fog valaki, előbb-utóbb valaki valóra váltja azokat.

Ugyanakkor a lehetőségekkel való élésnél a példázatban mégsem versenyről (főleg nem versengésről) van szó. Nem rivalizálnak a szolgák egymással, nem küzdenek versengve a gazda kegyeiért. Mindenki cselekszik saját hite, saját elképzelése, saját terve szerint. Mindenkinek lehetősége van. Sőt: mindegy, kinek mekkora képessége van, s ehhez mekkora lehetőség társul – ha jól él vele, akkor a jutalom ugyanaz – amint ezt az öt és két talentumos szolganak adott, szó szerint megegyező válasz is mutatja (Mt 25,21 és 23).

Végül a lehetőségekkel való élés esetében a szolga egyetlen módon vallhat kudarcot: ha nem él a lehetőségével. Még ha nincs is túl nagy kreativitása és „belső robbanóereje”, s csak a legegyszerűbb megoldást választva kis kamatozású pénzváltóknál helyezi el a pénzt, ami „magától” – nem a szolga cselekvése, tehetsége vagy szorgalma miatt – kamatozik, akkor is azt a pozitív választ kapta volna, mint a másik két szolga, aki élt a lehetőséggel. Megkockázatom, hogy még ha kudarcot vallott volna is a pénz befektetésével, akkor sem lett volna olyan rossz a szolga megítélése, mint a rá bízott lehetőség kihagyása miatti elmarasztalással.

MILYENEK A SZOLGÁK?

A példázat alapján nem nehéz mai képet alkotnunk az első két szolgáról. Az első két szolga bizalommal volt a gazda iránt. Értették, mit kell tenniük, s megtalálták a talentumokról való gondoskodás módját. Azonnal cselekedtek – az első szolga talán túl buzgónak is tűnik, vagy inkább csak lelkesnek, mint akinek már hosszú ideje létezett a fejében egy terv arról, hogy mit tenne, ha öt talentumnyi lehetőséghez jutna. Lehet, hogy céltudatosan előrelátó volt, vagy állandó tevékenységvágytól égett, esetleg az az álmodozó lehetett, aki folyamatosan forgatja a fejében a lehetséges ötletek tárházát. A második szolga is hasonló, világra nyitott, célirányos embernek tűnhet. Akármelyikre is gondolunk, mindegyik esetben megfelelne a mai „jó képességű/tehetségű” embernek, s főleg a „képességeivel/tehetségeivel jól élni tudó” embernek.

A harmadik szolga esetében azonban több a felmerülő kérdés.

1. Vajon hiányzott valami az ő esetében? Nem volt meg benne a szükséges kezdeményezőkézség a kényelmi zónából való kilépésre? Ezért ássa el inkább azt a lehetőséget, amely egy emberöltő alatt egyszer adatik?
2. Talán félt? Nem volt elég bátor ahhoz, hogy kezdjen valamit az új helyzettel? Ha igen, mitől félt? Félt, hogy el kell majd számolnia a rá bízott lehetőséggel, s felelősséget kell vállalnia? De hiszen tudta, hogy a felelőség alól semmiképp sem bújhat ki. Félt, hogy rosszul csinálja? Egyetlen rossz megoldás van: ha nem csinál semmit, vagyis úgy cselekszik, ahogyan a példázatban tett. Félt, hogy többet kell dolgoznia, elveszíti a kényelmes életét? Igen, ez biztosan megváltozik az életében, de így hosszú távon még rosszabbul járt – hosszú távon még nagyobb kényelmet vesztett el. Félt, hogy elveszíti a talentumot, amit kapott? Nagy értékű vagyonnak számított, biztosan nem akarta elveszíteni 16 évnyi munka értékét! Így azonban nem csak a „profit” lehetőségét veszítette el, hanem a tőkét is. Félt a gazdától? Ha valós félelem, akkor annál nagyobb a büntetés, hiszen tudta, hogy mi az elvárás, még sem annak megfelelően cselekedett. Ha nem valós félelem fogalmazódik meg a szolgában, csak hárítja a felelősséget, akkor az még rosszabb helyzetbe hozza őt. Megijedt az új, a szokatlan lehetőségtől? Félelmeink jó esetben motiválnak, önvizsgálatra és odafigyelésre készítetnek, rossz esetben megkötöznek, megbénítanak, gúzsba kötnék, önmagunkba zárnak. Elrejtene, mint ahogy elrejtésre kerül az elásott talentum.
3. Lehet, hogy nem értette, mit kell tennie? Biztosan nem volt tudatlan és felelőtlen ember, hiszen a korabeli ember számára a talentum elásása felelős tettek számított. A kincset gyakran a „titkos kamrában” ásták el a rablók és tolvajok elől. Az elásás tehát önmagában nem lenne sem felelőtlen tett, sem semmittevés – szemben a lukácsi hasonló példázatban, ahol az egyik ember egy „kendőbe kötve őrizte” (Lk 19,20) a rábízott vagyont, a kendőbe kötés ugyanis nem számított olyan biztonságos módszernek. Akkor miért gond az elásás? Talán azért, mert nem volt tisztában a saját képességeivel, s nem hitte el azt, amit a gazda tudott róla, látott benne, hogy ő ennél sokkal többre lenne képes? Pedig a gazda bizalmánál nagyobbat nehéz elképzelni: teljes vagyonát bízta a szolgákra. Mi lehetne nagyobb motiváció, mint ez a bizalom? A szolga azonban nem a bizalomteljes embert látja meg a gazdában, hanem a saját félelmeit rávetítve a könyörtelen uralkodó képét alkotja meg róla. A kegyelem helyett a számonkérést, a szeretet helyett az elvárást, az evangélium helyett a törvényeskedést helyezi a középpontba. Bizalmatlansága (mely minden emberi tévút alapja) negatív önbeteljesítő jóslatként akadályozza képességei megélésében, s így nem azért látja könyörtelennek a gazdát mert szorong, hanem azért szorong, mert könyörtelennek látja a gazdát. Pedig a gazda nem könyörtelen, hanem kegyelmes. Kegyelme a protestáns princípium alapján pont abban jelenik meg, hogy egy emberi erőfeszítéstől mentes, ügyeskedés nélküli dolgot kér számon a szolgától.
4. Lehet, hogy a harmadik szolga önmagában nem bízott? Lehet, hogy a másik kettőhöz mérte magát? A szövegben ugyan erre nincs utalás, de nem nehéz

ugyanazt a konkrét szituációt felismerni: „könnyű neki, ő többet kapott!” Holott az egy talentum is hatalmas lehetőség! A másik képességeihez, lehetőségeihez, vagyonához való méricskélés kétfelé vezethet, s mindkettő rossz cél: vagy elbízta magát, hogy jobb mint a másik, s „legyőzi” a másikat, vagy kétségbeesik, elcsügged és megkeseredik azért, mert kevesebbet kapott, s rosszabbnak véli magát, mint a másik. A másik embertől is eltávolodik, és még a gazdára is megharagszik, amiért kevesebbet kapott. Bosszúból, vagy mérgében még el is ássa azt a kevésnek tűnő adottságot. A másokkal való összehasonlítás mindig legalább egy veszteséssel jár. Győztessel sosem.

5. Vajon sértődöttség is visszavethette az egy talentumos embert, titkon elitizmussal és megkülönböztetéssel vádolva a gazdát, amiért a másik kettőnek többet adott? Vajon irigység ébredhetett benne, amely valóban az egyik legnagyobb akadálya a képesség kibontakoztatásának, a tehetség megvalósításának, a lehetőségek megragadásának?

EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS EGYÉNI FELELŐSSÉG

A talentumok példázata környékén szereplő többi példázatban – különösen Máté evangélistának ezekben, az utolsó időkről szóló fejezeteiben – a szolgák nem egyedül cselekszenek: az okos és a gonosz szolganak is vannak szolgatársai (Mt 24,45-51), a gonosz szőlőmunkások együtt cselekszenek (Mt 21,33-46), a dolgozni vágyó szőlőmunkások is csoportokban mozognak együtt (Mt 20,1-16), és a tíz szűz is együtt várakozik vagy épp alszik (Mt 25,1-13). Mondhatnánk, hogy ők közösségekben és közösen gondolkodnak, hálózatosan cselekszenek – de legalábbis tudnak egymásról és egymás munkájáról, s majdnem mindig kooperálnak is.

Ezzel szemben csak ebben a példázatban külön-külön, egyedül cselekszenek a szolgák. Vajon ahol a képességekről és lehetőségekről van szó, miért nem mondja a gazda azt a szolganak, hogy dolgozzanak együtt, vagy legalább – képességeik szerint – segítsék egymást? Esetleg mindenki tegye a közösbe a sajátját, s aztán azt kamatoztassák együtt? Lehet, hogy az öt talentumos szolga azonnali, vállalkozást indító lelkesedése átragadt volna az egy talentumos szolgára is. Talán tanult volna az egy talentumos a másik kettő talpraesettségéből, eszességéből, szorgalmából, s kapott volna annyi impulzust a belső erejükből, hogy legalább egy kisvállalkozást építsen az ötödakkora tőkére. Vajon hatott volna a két „sikerese” szolga a harmadikra? Hagyta volna a harmadik, hogy hassanak rá? Vajon annak ellenére, hogy a mainál kevésbé individualista társadalmat láthatunk magunk előtt, miért nem mondja a gazda, hogy gondolkozzanak hálózatosan? Hogy fogjanak össze? Hogy segítsék egymást?

Amikor a képességekhez mért lehetőségekről van szó, akkor egyéni felelősségvállalás van. Senki más nem adhat számot arról, hogyan kezeli a félelmeit és a hiányait, csak az adott szolga. Legyenek azok bármekkora félelmek: csak az adott egyén küzdhet meg vele. Hiába volt sokkal kevésbé individualista annak a kornak a társadalma,

mégis: jobban tudatában lehettek annak, hogy az egyéni felelősség alól nem lehet kibújni azáltal, hogy a közösségre hárítom azt. Ez alól az egyéni felelősség alól nem lehet kibújni sem úgy, hogy a gazda – vélt vagy valós – hibáira apellálva akarok igazolást szerezni a saját gyáva magatartásomnak vagy passzivitásomnak, sem úgy, hogy a közös teherviselésben a másikat, vagy a jelen nem lévő harmadikat jelölöm meg a hibáim forrásaként. (Érdekes, hogy ez utóbbi ma oly gyakori, de itt a példázatban nem fordul meg a szolga fejében.) A képességeinkhez mért lehetőségeink elszámolásakor csak mi tartozhatunk felelősséggel.

Ez lesz a későbbi együttműködés egyik kiindulópontja, s egyik alapelve: a közös munka nem jelentheti azt, hogy a másik embertől várom a lehetőségeim valóra váltását, a félelmeim kezelését, a döntéseim feletti felelősségvállalást.

INTELLIGENCIA, KREATIVITÁS, TEHETSÉG

A gazda nem ad instrukciókat a szolgáknak, mit kell kezdeni a pénzzel, hogyan fektessék be vagy sokszorozzák meg a vagyont. Egyszerűen „rájuk bízva” a vagyont. A vagyon azonban magától nem növekszik, s ezt a szolgák is jól láthatták a gazda példáján keresztül a nála eltöltött éveik alatt. A szolgák feladata tehát nem „csak” megőrzés, mindenféle kreativitás és tudásfelhasználás nélkül. Minden szolgának magának kell eldöntenie, hogyan él a kreativitásával és tudásával, mennyire nyitott szemléletű és értelmesen gondolkodó a gazda távolléte alatt.

Ilyen értelemben mégis a tehetségről (is) szól a példázat, hiszen a kreativitás és intelligencia, a nyitottság és tudás együttes felhasználása nem más, mint a tehetséggel való élés. Kutatások szerint szerint a valóban tehetséges ember az, aki a magas intelligenciáját erős kreativitással tudja párosítani, aki a nagy tudását a nyitott és kereső világszemlélettel kapcsolja össze a gyakorlatban, s ezáltal valami újat tud létrehozni.

A képességeit megélő ember, a „jó és hű” szolga a példázat szerint nem az, aki az emberi számítások szerint a legbiztonságosabban és legkiszámíthatóbban – vagyis „korrektül” – cselekszik, a (vélt) elvárásoknak szigorúan engedelmeskedik, s mintegy passzívan éli az életét. Sokkal inkább jelenti az aktív felelősségvállalást, amely a kezdeményezőkézséget és a kockázatvállalást is magával vonja. A Bibliában és a történelemben is számos példát találunk erre. Ábrahám, József, Mózes, Józsué, Dávid király (már gyermekként is), Pál apostol, vagy éppen Ágoston és Luther egyszerre volt nyitott és tapasztalt, nagy tudású és kreatív. „Aki nem hagyja el a járt utat a járatlanért, lehet akármilyen intelligens, sosem lesz tehetséges, sose fog letenni semmit az asztalra, mert ehhez a kreativitás és annak megéléséhez szükséges bátorság kell.”⁶

A talentumok példázata a tehetségről olyan keretben beszél, amelyről ritkán szoktunk: a tehetség eredetéről és céljáról. A ma oly népszerű és fontos kérdést, a

⁶ Béres, Csepregi, Kodácsy-Simon, Réz-Nagy, Simon, 2017. 42-43.o.

tehetséggondozás kérdését egyáltalán nem érinti a példázat, benne vannak viszont a tehetséget érintő alapkérdések: ki ismeri a képességeinket, mi a feladatunk a képességeinkkel, s ki az, akinek kegyelmes jóindulata és feltétel nélküli bizalma van irántunk a képességeink terén is. Életreszóló ajándék az, ha az ember tanulmányai során olyan tanárral találkozik, aki ezeket a lényegi kérdéseket fel tudja villantani számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ARCHER, Gleason L.: *Coins in the Bible*. In: BROWN, Colin (ed): *New Testament Theology. Vol.2*. Paternoster press, Grand Rapids, Michigan, 1992. 847-852.o.

BÉRES Tamás, CSEPREGI András, KODÁCSY-SIMON Eszter, RÉZ-NAGY Zoltán, SIMON Z. Attila: *Láss!* Evangélikus hittan, 10. osztály. Luther kiadó, Budapest, 2017.

BETZ, Otto: *dynamis*. In: BROWN, Colin (ed): *New Testament Theology. Vol.2*. Paternoster press, Grand Rapids, Michigan, 1992. 601-606.o.

GYARMATHY Éva : *Tehetség és tehetséggondozás a 21. század elején Magyarországon*. In: Neveléstudomány. ELTE PPK. 2013/2. 90-106.o.

NAGY Antal: *Mértékek, pénzek*. In: BARTHA Tibor (szerk): *Keresztyén bibliai lexikon*. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995. 198-201.o.